

349.7 /
XII. - III.

Dr. HAMDIJA KAPIDŽIĆ

**AUSTRO-UGARSKA POLITIKA U BOSNI
I HERCEGOVINI I JUGOSLOVENSKO
PITANJE ZA VRIJEME PRVOG
SVJETSKOG RATA**

(Preštampano iz »Godišnjaka« Istoriskog društva Bosne i Hercegovine,
god. IX, 1957)

SARAJEVO — 1958

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

949.71
CENTRALNO

Inv. br. 37985

I Rasprave i članci

INV. 24350
BOSTIŠTENC

JAVNA USTANOVA NARODNA I UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA "D. V. ŠŠUŠIĆ" TUZLA
Inv. br. 0126257
Sign. 22 94/4976

Dr. Hamdija Kapidžić

KAPIDŽIĆ H. Austro

AUSTRO-UGARSKA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI I JUGOSLOVENSKO PITANJE ZA VRIJEME PRVOG SVJETSKOG RATA

I

U posljednjem deceniju austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini (1908—1918) jugoslovensko pitanje je ulazilo u završnu fazu. U tome periodu odigrali su se sudbonosni događaji. Aneksiona kriza je pokazala da još nisu sazreli uslovi za izbijanje sukoba među imperijalističkim taborima u Evropi. Dalji rasplet krize vodio je nesumnjivo konačnom obračunu. Agresivnom austro-njemačkom imperijalizmu stajala je na putu Srbija i njū je trebalo potčiniti u cjelini interesima Austro-Ugarske. U najužoj vezi sa agresijom na Srbiju bilo je pitanje Bosne i Hercegovine. Iako je izgledalo da je rješenjem aneksione krize bilo riješeno bosansko pitanje u prilog Austro-Ugarske, stvarnost je bila drukčija. Nacionalni pokreti u Bosni i Hercegovini uzimali su sve više maha i oni su sve više postajali dio opšteg jugoslovenskog kretanja ka konačnom rješenju: stvaranju zajedničke jugoslovenske države. U tome opštem jugoslovenskom kretanju Srbija je trebalo da odigra odlučujuću ulogu. Njen ugled je neobično rastao neposredno pred konačni svjetski sukob u očima jugoslovenskih naroda, naročito u sudbonosnoj 1912 godini. Protivno intencijama austro-ugarske politike došlo je do formiranja Balkanskog saveza i do Balkanskog rata, u kome je Srbija odigrala presudnu ulogu u razbijanju Turske imperije i doprinijela najviše rješenju balkanskog pitanja na principu: Balkan balkanskim narodima.

Takva Srbija je bila u očima Austro-Ugarske vrlo opasna po osnovne, životne interese ove države. I trebalo je preduzeti sve da se ona onemogući u njenim težnjama. Iz tih razloga se u vrhovima Austro-Ugarske pripremala drukčija unutrašnja struktura države, sa težnjom da se onemogući privlačno djelovanje Srbije na ostale jugoslovenske narode. To se moglo postići jedino trijalizmom. Nosilac te političke koncepcije bio je prestolonasljednik Franc Ferdinand sa šefom generalštaba Konradom fon Hecendorffom. Za Ferdinanda se govorilo da ima u planu »preuređenje Dunavske Monarhije na trijaliističkoj osnovi. Uz Austriju i Mađarsku stvorila bi se kao treće tijelo

jugoslovenska država. Ta jugoslovenska država imala bi da obuhvati Sloveniju, Istru, Hrvatsku, Dalmaciju, Slavoniju, Bosnu i Hercegovinu¹⁾. Iako se vjerovalo da bi se ove kombinacije teško mogle ostvariti zbog otpora Mađara, do ovih kombinacija se mnogo držalo. Novi poglavar Bosne i Hercegovine, general Oskar Potjorek (od 1911 godine), nekadašnji pomoćnik šefa generalštaba, imao je da u Bosni i Hercegovini priprema rješenje u tom pravcu.

U vezi s tim došlo je i do izmjene u strukturi bosansko-hercegovačke uprave. Kalajeva organizacija uprave više nije odgovarala ciljevima austro-ugarske politike. Funkcija civilnog adlatusa više nije bila podesna. Ona je bar formalno krnjila punu vlast poglavara zemlje. U periodu takozvanog bosanskog parlamentarizma (1910—1914), kada bi se očekivalo da se još u većoj mjeri učvrsti građanska vlast, došlo je na predlog Potjoreka do krupnih promjena u strukturi austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini. Carevom odlukom od 1 aprila 1912 dokinuta je funkcija civilnog adlatusa i ustanovljena funkcija zamjenika poglavara Zemaljske vlade. Osim toga došlo je do promjene u odnosu Zajedničkog ministarstva finansija prema poglavaru Zemaljske vlade, kada je njegova funkcija postala mnogo samostalnija i obuhvatnija. Došlo je do potpune koncentracije vojne i građanske uprave. Iako je Potjorek obrazlagao ove promjene kao nužne i zbog odnosa poglavara Zemaljske vlade prema Saboru, gdje je jakoj legislativi trebalo da odgovara jaka egzekutiva predstavljena u ličnosti zamjenika poglavara, ipak je jasno da je ova promjena imala u prvom redu da obezbijedi odbranu države i da utvrdi položaj poglavara zemlje prema svim nacionalnim i revolucionarnim pokretima ne samo u Bosni i Hercegovini već i u ostalim jugoslovenskim zemljama. Bosna i Hercegovina trebalo je da postane otkočna daska u austro-ugarskim pothvatima na Balkanu²⁾.

Jugoslovensko kretanje se nije dalo zaustaviti. Ono se manifestovalo u raznim vidovima. Pored rada na kulturnom i duhovnom zbližavanju jugoslovenskih naroda, u prvom redu Srba i Hrvata, što je naročito došlo do izražaja 1911 godine, dolazilo je do daljih manifestacija toga zbližavanja. Austro-ugarske odgovorne krugove naročito je zabrinjavalo zbližavanje jugoslovenske omladine, hrvatske i srpske. Kao odgovor na pritisak koji je vršen u Hrvatskoj za vrijeme Cuvajeva režima, došlo je u aprilu 1912 godine do posjete zagrebačke univerzitetske omladine Srbiji. Vrlo je karakteristično kako je reagovao austro-ugarski ministar inostranih djela grof Berhtold na ove manifestacije, videći u svemu samo provokatorsku ulogu Srbije. On je činio odgovornom vladu Srbije za jugoslovenske manifestacije hrvatskih studenata u Beogradu i drugim gradovima Srbije³⁾.

¹⁾ Dr. Vladimir Čorović, Političke prilike u Bosni i Hercegovini, Beograd, 1939, str. 45.

²⁾ Državni arhiv u Sarajevu, Zajedničko ministarstvo finansija, Präsidial BH, Nr. 488/1912. (Skraceno DAS, ZMF, Pr. BH) Potjorek Bilinskom — streng geheim — Sarajevo, 21 februara 1912.

³⁾ DAS, ZMF, Pr. BH, Nr. 793/1912

Pobjede Srbije u Prvom balkanskom ratu dovele su do vrlo živih simpatija prema ovoj državi kod naprednih krugova svih jugoslovenskih naroda. U većim mjestima došlo je do antiaustriskih demonstracija, koje su se vidno osjetile u Dalmaciji, naročito u Splitu. U Bosni i Hercegovini došlo je 1912 godine, po priznanju protivnika jugoslovenske ideje, do simpatija hrvatskog stanovništva prema Srbiji, u čemu su se naročito isticali franjevci⁴⁾. Austro-ugarski režim u Bosni i Hercegovini bio je upravo u škripcu, kada je došlo u Sarajevu, 16 novembra 1912 godine, do izjave srpskih poslanika, članova Bosanskog sabora, povodom izlaska srpske vojske na Jadransko More i sukoba koji je zbog toga nastao između Srbije i Austro-Ugarske. Takvom jedinstvenom držanju Srba nisu se nadali odgovorni režimski krugovi⁵⁾. Sve je ovo vodilo izuzetnim mjerama koje je režim preduzimao, što se naročito odrazilo povodom Skadarske krize, u maju 1913 godine. Tada su bila za izvjesno vrijeme zabranjena sva srpska društva i organizacije kao i socijalistička⁶⁾.

Pored svih nastojanja pa i prividnih uspjeha da se u Saboru radi konstruktivno stvaranjem vladine većine, ipak je stanje u zemlji postajalo sve teže i eksplozivnije. Bosansko-hercegovačka omladina, jugoslovenski orijentisana i okupljena u pokretu »Mlade Bosne«, pristupila je drukčijim rješenjima jugoslovenskog pitanja. Dok su bosansko-hercegovački političari dobrim dijelom upali u mreže režimske politike u Bosanskom saboru, dotle je omladina drukčije djelovala. Ona je pristupila metodu atentata i kao krajnji cilj njenih nastojanja bilo je uklanjanje nosioca agresivnih i trijalističkih tendencija, Franje Ferdinanda, atentatom od 28 juna 1914 godine.

